

УДК 338.436:631.11

ОРГАНІЗАЦІЯ КООПЕРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

І. Костирко, д. е. н., професор,
А. Бурак, к. е. н., ст. викладач
Львівський національний аграрний університет

© І. Костирко, А. Бурак, 2015

Костирко І., Бурак А. Організація кооперативного процесу

Описано організацію кооперативного процесу на селі. Показано, що стратегію розвитку сільськогосподарської кооперації і результативне її впровадження найдоцільніше здійснювати у формі “дорожньої карти”, заходи і дії в якій належить скерувати на вирішення першочергових проблем, основними з яких є: відсутність достатньої сукупності суб’єктів – продуцентів сільськогосподарської продукції, потенційно спроможних самоорганізуватися в кооперативні форми; наявність у селян соціально-побутового несприйняття доцільності спільної господарської діяльності та неприйняття кооперативного мислення як вияв недовіри до соціально-економічних перетворень і прояв опортуністичної поведінки; нерозвиненість інфраструктури аграрного сектору ринку, що стримує організаційний розвиток та обмежує фінансово-інноваційний потенціал сільськогосподарської кооперації як суспільно-економічного процесу; організація сучасного аграрного ринку з високим рівнем монополізації, за якого розширення виробництва і зростання його товарності в домогосподарствах є обмеженим через монополю високий рівень закупівельних цін, що звужує економічну базу поширення підприємництва серед сільського населення, розвитку фермерства і знищує передумови розвитку сільськогосподарської кооперації; недостатня інституціоналізація процесу кооперування на селі, що має епізодичний характер і потребує значних зусиль для посилення його ефективності й сталості на державному та місцевому рівнях з метою формування сучасної моделі соціально-економічного розвитку сільських територій, де кооперативні форми відігравали б визначальну роль у структурі економічної організації аграрного сектору економіки. Представлено основні способи та шляхи вирішення наявних проблем, які вплинуть на формування середовища та мотивацію малих виробників сільськогосподарської продукції до створення кооперативів.

Ключові слова: аграрний ринок, кооперативний процес, сільськогосподарський кооператив, малі виробники сільськогосподарської продукції.

Kostyrko I., Burak A. The organization of the cooperative process

In the article is described the organization of the cooperative process in the countryside. There is posted the strategy of the agricultural cooperation and its effective implementation would be the best to exercise in the form of "road map", measures and actions which belong to steer to address priority problems, the main ones are: lack of sufficient aggregate-producers of agricultural products, potentially able to organize themselves in cooperative shapes; the presence in farmers welfare rejection of joint economic feasibility and rejection of cooperative thinking as a sign of distrust in the socio-economic transformations and manifestation of opportunistic behavior; lack of development infrastructure of the agrarian sector of the market, hindering the organizational development and limits the potential of innovative financial and agricultural cooperation as a socio-economic process; organization of modern agricultural market with a high level of monopolization in which the expansion of production and increase its marketability in households is limited due to the high level of monopoly purchase price, which restricts economic base of spread entrepreneurship among the rural population, the development of farming, and destroys the preconditions for the development of agricultural cooperatives; insufficient institutionalization process of co-operation in the village, which is sporadic and requires significant efforts to enhance its efficiency and sustainability at the national and local levels in order to create a modern model of socio-economic development of rural areas where cooperative forms have played a decisive role in the structure of the economic organization of agricultural sector. Basic methods and ways to solve existing problems that will affect the formation of the environment and the motivation of small agricultural producers to create cooperatives are presented.

Key words: agricultural market, the cooperative process, agricultural cooperatives, small agricultural producers.

Костырко И., Бурак А. Организация кооперативного процесса

Показана организация кооперативного процесса в сельской местности. Указано, что стратегию развития сельскохозяйственной кооперации и результативное ее внедрение целесообразно осуществлять в форме “дорожной карты”, меры и действия в которой надлежит направить на решение первоочеред-

ных проблем, основными из которых являются: отсутствие достаточной совокупности субъектов – производителей сельскохозяйственной продукции, потенциально способных самоорганизовываться в кооперативные формы; наличие у крестьян социально-бытового неприятия целесообразности совместной хозяйственной деятельности и неприятия кооперативного мышления как проявления недоверия к социально-экономическим преобразованиям и оппортунистического поведения; неразвитость инфраструктуры аграрного сектора рынка, что сдерживает организационное развитие и ограничивает финансово-инновационный потенциал сельскохозяйственной кооперации как общественно-экономического процесса; организация современного аграрного рынка с высоким уровнем монополизации, при котором расширение производства и рост его товарности в домохозяйствах ограничен из-за монопольно высокого уровня закупочных цен, что сужает экономическую базу распространения предпринимательства среди сельского населения, развития фермерства и уничтожает предпосылки развития сельскохозяйственной кооперации; недостаточная институционализация процесса кооперирования на селе, что имеет эпизодический характер и требует значительных усилий для повышения его эффективности и устойчивости на государственном и местном уровнях с целью формирования современной модели социально-экономического развития сельских территорий, где кооперативные формы играли бы определяющую роль в структуре экономической организации аграрного сектора экономики. Представлены основные способы и пути решения имеющихся проблем, которые повлияют на формирование среды и мотивацию малых производителей сельскохозяйственной продукции к созданию кооперативов.

Ключевые слова: аграрный рынок, кооперативный процесс, сельскохозяйственный кооператив, мелкие производители сельскохозяйственной продукции.

Постановка проблеми. Сільськогосподарська кооперація є важливим напрямом переходу до сучасної організації аграрного сектору і дієвим способом розвитку малих за розмірами сільськогосподарських товаровиробників. Поширення сільськогосподарської кооперації не може відбуватися без чіткої стратегії організації кооперативного процесу. Ключовою проблемою формування такої стратегії є конкретизація основних перешкод, які стримують розвиток сільськогосподарської кооперації та організацію кооперативного процесу як значного за масштабами та масового за територіальним поширенням суспільно-економічного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан розвитку сільськогосподарської кооперації і формування кооперативних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, проблеми кооперативного руху показано в працях учених-аграрників П. С. Березівського [1], С. Д. Гелея, Ф. М. Горбоноса [3], В. В. Зіновчука [5], С. М. Злупка, О. В. Крисального, М. Й. Маліка [8], С. В. Мочерного, Г. В. Черевка [9], В. В. Юрчишина та ін. Вони детально висвітлили динаміку розвитку сільськогосподарської кооперації, розкрили сучасний зміст кооперативних відносин, показали проблеми, які мають місце у розвитку кооперації на селі тощо. Проте залишаються недостатньо вивченими організаційний аспект побудови і практичної реалізації стратегії організації кооперативного процесу на селі, поетапні кроки і

дії органів місцевої влади й державних органів управління для конкретних територій, питання розробки своєрідної дорожньої карти організації кооперативного процесу. Усе це потребує належного наукового обґрунтування та визначення практичних кроків із впровадження.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – показати аналітичний підхід до організації кооперативного процесу як низки послідовних заходів у певному часовому інтервалі, обґрунтувати дії щодо формування середовища, в якому сільські домогосподарства і малі виробники сільськогосподарської продукції можуть отримати належну мотивацію до економічної самоорганізації через створення сільськогосподарських кооперативів.

Виклад основного матеріалу. Для утворення та розвитку кооперативних форм господарювання необхідно сформувати відповідне середовище, в якому може бути налагоджений механізм їх взаємодії у вигляді безперервного процесу, що виступає як кооперативні відносини між суб'єктами [2].

В організації кооперативного процесу повинні брати участь як малі (подекуди середні) виробники сільськогосподарської продукції (сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, господарства населення), так і органи місцевого самоврядування сільських територіальних громад.

Ринкове середовище характеризується постійними трансформаційними змінами. Се-

ред мотиваційних чинників, що підштовхують суб'єкти господарювання до них, є необхідність не тільки продовжувати свою економічну діяльність, а й вимога вберегти економічний потенціал свого домогосподарства або конкретного об'єкта господарювання на перспективу. Трансформаційні зміни пов'язані також зі створенням кооперативних взаємозв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками та переходом їх господарської діяльності до складніших організаційно-правових форм.

З огляду на це можна виділити декілька основних проблем, які стримують розвиток процесу сільськогосподарської кооперації і на подолання яких повинні бути спрямовані зусилля. Основною перешкодою на шляху утворення кооперативів як організаційної форми, функціонування яких може бути сталим економічним процесом, є відсутність достатньої сукупності суб'єктів – продуцентів сільськогосподарської продукції, потенційно спроможних самоорганізовуватися в кооперативні форми. Цей процес може стартувати за наявності певної критичної маси таких суб'єктів, проте сучасний стан економічної організації аграрного сектору не забезпечує необхідних передумов для зростання їх кількості, а навпаки, відображає тенденцію до скорочення.

Іншою важливою проблемою є відсутність у селян соціально-побутового сприйняття доцільності спільної господарської діяльності та неприйняття кооперативного мислення, недовіра до фінансово-операційної організації кооперативного єднання. Кооперація може відбуватися за умови соціального розуміння і сприйняття ролі такого виду підприємництва, наявності внутрішніх стимулів у селян і серед малих організаційних форм виробників сільськогосподарської продукції. Недовіра до можливості існування в державі справедливих відносин у сфері економіки формує опортуністичну поведінку селян, в тому числі й щодо участі в кооперативному русі, а ментальні прояви в селянському середовищі все ще через інституціональну інерційність продовжують бути гальмом на шляху формування кооперативного процесу. Професор П. С. Березівський писав, що вкрай важливою рушійною силою кооперативного процесу є визначення лідера сільської громади чи кількох громад, який би взяв на себе ініціативу організації кооперативних струк-

тур, забезпечення відповідного рівня кооперативної освіченості та культури [1].

Організація сучасного аграрного ринку, особливо в тих сегментах, де продукція зі селянських домогосподарств (молоко, картопля, овочі, фрукти, ягоди) є основним джерелом і ресурсом для переробних підприємств, характеризується високим рівнем монополізації, що формує такі закупівельні ціни, за яких розширення виробництва і зростання його товарності обмежені. Це звужує економічну базу поширення підприємництва серед сільського населення, розвитку фермерства, знищуючи тим самим передумови для сільськогосподарської кооперації.

Нерозвиненість інфраструктури аграрного сектору ринку (гуртові ринки сільськогосподарської продукції, транспортно-логістичні центри, овочесховища та елеватори, молокоприймальні та забійні пункти, заклади первинної обробки рослинницької і тваринницької продукції тощо) не тільки утруднює процес маркетингової логістики для малих сільськогосподарських товаровиробників, насамперед господарств населення, а й стримує їх організаційний розвиток та обмежує фінансово-інноваційний потенціал сільськогосподарської кооперації як суспільно-економічного процесу.

Інституціоналізація процесу кооперування на селі має епізодичний характер і потребує значних зусиль для посилення його ефективності й сталості на державному та місцевому рівнях. Відсутність економічної зацікавленості місцевих органів влади і сільських громад у формуванні сучасної моделі соціально-економічного розвитку сільських територій, де кооперативні форми відігравали б визначальну роль у структурі економічної організації аграрного сектору економіки, є однією з ключових перешкод на шляху перетворення цього процесу на сталий неперервний спосіб функціонування економічних відносин на селі.

Вирішення кожної з цих проблем окремо не може забезпечити належний стан середовища, в якому формування кооперативних відносин і поширення кооперативних форм було б постійним. Організація кооперації як неперервного кооперативного процесу є комплексною проблемою і вимагає передусім масової й тривалої інформаційно-просвітницької роботи серед сільського населення. Поширювати ідеї сільськогосподарської кооперації та

сприяти розвитку аграрного підприємництва на селі необхідно системно. Кооперація у класичному вигляді – це така форма економічної діяльності, в якій немає чіткого окреслення економічного інтересу. Кооперуючись, члени кооперативу не стільки полегшують свою працю та підвищують її економічну результативність, скільки творять нову економічну організацію аграрного сектору, де інституціональний каркас та інфраструктура формують нові можливості для ефективнішої економічної діяльності за рахунок економії на трансакційних витратах [7]. У своєму концептуальному підході Ф. В. Горбонос зазначав, що пропонується розглядати і сприймати кооперацію як економічне явище, яке розвивається за певних сприятливих соціально-економічних, ідеологічних і правових умов. Воно є основою формування організаційної структури для співпраці людей. І якщо кооперація розвивається за певних умов, то формування кооперативу, його діяльність здійснюються за встановленими принципами. У кооперативних принципах відображені загальні закономірності, які є основою виникнення та функціонування кооперативів [4].

Для вирішення проблем організації кооперативного процесу на селі необхідно сформулювати перелік заходів і конкретних кроків у вигляді дорожньої карти, де виділити довгострокові й короткострокові дії щодо вирішення означених проблем.

Довгострокові дії повинні передбачати зміни всієї економічної організації аграрного сектору і створення конкурентного середовища на ринку сільськогосподарської продукції, де б сільськогосподарська кооперація займала належне їй місце. Тривалими за часом є дії і заходи з формування інфраструктури, придатної не тільки для потреб крупнотоварного виробництва, а й формування тих її ланок, що забезпечують умови для реалізації кооперативних відносин (спільні заготівельні пункти, ремонтні об'єкти, постачальницькі та збутові організації тощо). Такі інфраструктурні ланки в аграрній сфері формуються державою та локальними кооперативними формами як відповідь на потреби ринку.

Реалізація цих тривалих за часом заходів вимагає фінансових вкладень з боку держави, іноземних інвесторів і приватних підприємств й організаційних зусиль для створення нових об'єктів інфраструктури. Реалізація

таких заходів можлива за сприяння з боку органів державної влади та місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання, які залучаються до розбудови об'єктів інфраструктури аграрного ринку. Доцільним є спрямування коштів цільових програм розвитку сільського господарства через кооперативні організації на пілотні інвестиційні проекти [1].

Вкрай важливе проведення навчання для представників органів місцевого самоврядування, сільських територіальних громад і сільського населення щодо перспектив та умов залучення коштів міжнародної технічної допомоги в розвиток інфраструктури села та аграрного ринку. Дорожня карта як конкретизований план заходів і дій повинна бути локалізована для конкретної сільської території та узгоджена з виконавцями, а її моніторинг найкраще довірити органам місцевого самоврядування або місцевим громадам та їх лідерам, що є запорукою успішної реалізації. За цих умов процес утворення кооперативних форм стає сферою життєвих інтересів сільських жителів і має найбільше шансів набути сталості й достатнього рівня ефективності як суспільно-економічний процес.

Висновки. Аналіз стану кооперації як організаційно-економічної форми економічної діяльності на селі та організації кооперативного процесу на сільських територіях дає підстави для виділення низки ключових проблем, вирішення яких, на наш погляд, формує належні передумови для переходу від дій щодо створення локальних кооперативних форм до сталого процесу організації й функціонування кооперативних відносин. Стратегію розвитку сільськогосподарської кооперації і результативне її впровадження найдоцільніше здійснювати у формі “дорожньої карти”, заходи і дії в якій належить керувати на вирішення першочергових проблем, основними з яких є:

- відсутність достатньої сукупності суб'єктів – продуцентів сільськогосподарської продукції, потенційно спроможних самоорганізуватися в кооперативні форми;

- наявність у селян соціально-побутового несприйняття доцільності спільної господарської діяльності та несприйняття кооперативного мислення як вияв недовіри до соціально-економічних перетворень і прояв опортуністичної поведінки;

– нерозвиненість інфраструктури аграрного сектору ринку, що стримує організаційний розвиток та обмежує фінансово-інноваційний потенціал сільськогосподарської кооперації як суспільно-економічного процесу;

– організація сучасного аграрного ринку з високим рівнем монополізації, за якої розширення виробництва і зростання його товарності в домогосподарствах є обмеженими через монополю високий рівень закупівельних цін, що звужує економічну базу поширення підприємництва серед сільського населення, розвитку фермерства і знищує передумови розвитку сільськогосподарської кооперації;

– недостатня інституціоналізація процесу кооперування на селі, що має епізодичний характер і потребує значних зусиль для поси-

лення його ефективності й сталості на державному та місцевому рівнях з метою формування сучасної моделі соціально-економічного розвитку сільських територій, де кооперативні форми відігравали б визначальну роль у структурі економічної організації аграрного сектору економіки.

Подолання цих перешкод сприятиме формуванню середовища, в якому сільськогосподарські товаровиробники будуть належно мотивовані до взаємодії й економічних відносин кооперативного типу, що є однією з ключових передумов перетворення цього процесу на сталий неперервний спосіб формування і функціонування кооперативних економічних відносин на селі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Березівський П. С. Кооперація у розвитку сільських територій / П. С. Березівський // *Аграрна економіка*. – 2013. – Т. 6, № 1-2. – С. 33-40.

2. Бурак А. І. Кооперативне середовище як специфічна сфера функціонування сільськогосподарських підприємств / А. І. Бурак // *Вісник Сумського національного аграрного університету*, 2010. – Вип. 6/2 (49). – С. 27-30.

3. Горбонос Ф. В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Ф. В. Горбонос. – Львів : Львів. держ. аграр. ун-т, 2003. – 264 с.

4. Горбонос Ф. В. Кооперація як форма прояву відносин / Ф. В. Горбонос // *Економіка АПК*. – 2004. – № 9. – С. 26-32.

5. Зіновчук В. В. Економічна природа псевдокооперативів та небезпека їх поширення в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / В. В. Зіновчук // *Електронний науковий журнал. ПУСКУ*. – 2010. – № 3. – Режим доступу : <http://www.ukrcoop-journal.com.ua>.

6. Кооперація, соціально-економічна природа її та мета // *Українська економічна думка : хрестоматія* / упоряд. С. М. Злупко. – К. : Знання, 2007. – 694 с.

7. Костирко І. Г. Інституціональні особливості формування кооперативного середовища / І. Г. Костирко, А. І. Бурак // *Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. пр. ЛНУ ім. І. Франка*. – Львів, 2014. – С. 57-65.

8. Малік М. Й. Кооперація в сільському господарстві: стан та перспективи / М. Й. Малік // *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. – 2009. – Вип. 6(1). – С. 55-65.

9. Черевко Г. В. Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз / Г. В. Черевко, Ф. В. Горбонос // *Економіка АПК*. – 2006. – № 3. – С. 143-147.

